

Arvamus Ruu maastikukaitseala vajaduse ja tähtsuse kohta

Käesolev arvamus maastikukaitseala vajalikkusest on koostatud pärast autori tutvumisretki Ruu luitestikku 22.04. ja 23.05.2017, samuti pärast tutvumist dokumentidega, mis käsitlevad maastikukaitseala loomise põhjendust, Jõelähtme valla üldplaneeringut, Jõelähtme valla arengukava, kavandavat lubjakivikarjääri Ruu luitestiku territooriumile ja selle vahetusse lähedusse, Keskkonnaameti ekspertiisiga kaitseala loomise kohta ning samuti Eestimaa Looduse Fondi inventuuri ja Keskkonnaregistri andmebaasidega [1,2,3,4,5,6,7,8,9].

Ruu luitestik on Jõelähtme valla ilmselgelt kõige väärtuslikum looduskompleks, mis ei kuulu riikliku looduskaitse alla. Valdavalt palumetsaga kaetud kuni kümne meetri kõrguste vallide ja nendevaheliste soostunud nõgudega maastik on ühtlasi teravaks kontrastiks ümbritsevatele Harju lavamaa paeplatodele, kus valitsevad õhukese kvaternaari setetest pinnakatte ja õhukeste paepealsete muldadega tasandikud. See vahelduva pinamoega looduskompleks on tekkinud viimase mandrijäätmise taandumisel aset leidnud pikemaajalisel liustikuserva seisakul, mille käigus kuhjus suur liiva- ja kruusalasund. Kuna see ala paiknes pärast mandrijää taandumist Läänemere varasemate arengustaadiumide (Balti jääpaisjärve ja Antsülusjärve) rannikul, on seda hiljem tublisti ümber kujundanud nii toleaeagsed rannaprotsessid kui ka tuule tegevus.

Varasemates töödes on väga lakooniliselt mainitud Ruu luitestiku teaduslikku tähtsust, seetõttu pean vajalikuks seda lühidalt selgitada.

Luiteliste rannamoodustiste senine uurimispraktika näitab, et taolised maastikud on väga keeruka sisemise struktuuriga, kus vanad rannamoodustised (rannavallid, maasäared) on reeglina mattunud hilisemate luidete alla. Taolised alad on rannikute teaduslikus uurimistöös muutunud üle maailma eriti aktuaalseks seoses globaalsete, sealhulgas kliima ja meretaseme muutustega. Aastakümneid kestnud seire ja eksperimentaalsed uuringud kindlatel testaladel on aidanud välja selgitada üsna ootamatuid seoseid peamiste kliimakarakteristikute (temperatuur, sademed, tormide sagedus ja tugevus, tuule kiirus, suund jms), rannikumere hüdrodünaamika (veetasemete kõikumised, lainetuse iseärasused jms) ning rannaprotsesside (kulutus, setete transport, kuhje) intensiivsuse ja iseloomu vahel. Kui tänapäeva randades saab nimetatud seoseid uurida otse sündmuspaigas, siis vanades randades on see võimalik vaid mattunud rannamoodustiste ja neid katvate luidete siseehituse ja vallidevaheliste nõgude setete uurimise abil.

Luitestunud rannamoodustiste siseehitus (setete terajämedus, mineraalne koostis, tekstuur ehk lasumise iseärasused) annab meile aastatuhandete jooksul salvestunud teavet keskkonnatingimustest nende moodustumise ajal. Saab kindlaks teha veetasemete kõikumisi, tormiste ja rahulike perioodide kestusi ja dünaamikat ning mitmesuguste katastroofiliste muutuste (eriti tugevate tormipurustuste, jäärünnakute, suurte üleujutuste, põlengute jms) toimumise aega, ulatust ja iseloomu. Seesugust teavet ei ole võimalik leida näiteks paetasandikelt, mis on valdavalt allunud kulutusprotsessidele ning kus loodus on ise varasemad jäljed ära pühkinud. Seetõttu on kuhjelised pinnavormistikud ja neil kujunenud maastikud loodusteaduste jaoks tõelised varamud. Neis salvestunud teabe põhjal saame teha võimalikult realistlikke prognoose, mis saab toimuma meie looduses tervikuna järskude globaalsete, sealhulgas kliimamuutuste ja võimalike katastroofiliste looduslike sündmuste tulemusel lähitulevikus.

Asukoht, kujunemise aeg ja keerukus teevad Ruu luitestikust tähelepanuväärse ala, laiendades eripäraste uurimisalade võrgustikku. See annab vanade randade (paleorandade) uurijatele võimaluse põhjalikult ja süstemaatiliselt analüüsida luiteliste rannikumaastike teket ja arengut Eesti võimalikult erinevates paikades. Rakendades uusimaid tehnoloogiaid ja meetodeid saab näiteks georadari abil väga efektiivselt ja lühikese ajaga teha kindlaks setete terajämeduse ja lasumise iseärasused enam kui 10 m sügavuses settelasundis või optiliselt stimuleeritud luminescentsanalüüsi meetodiga määrata suure täpsusega mineraalsetete vanust ja kuhjumise aega.

Jõelähtme vald on Ruu maastikukaitseala loomisega langetanud ainuõige otsuse ja seda väga erinevatest aspektidest lähtudes. Tegemist on maastikuliselt eripalgelise ja vaheldusrikka loodusliku kompleksiga, mis on Harjumaa rohevõrgustiku keskseks tugialaks Jõelähtme valla territooriumil. See on tiheda inimasustusega Põhja-Eestis väga tähtis asjaolu. See on ühtlasi ka oluline puhkeala nii lähiumbruse inimestele kui ka tervikuna kogu Eestile. Taoliste alade olemasolu on meie riigi üks suuremaid rikkusi.

On hästi teada, et luiteliivade mineraalses koostises valitsevad happelised mineraalid ning nendel kujunenud mullad on toitainetevaesed leedemullad, millel kasvavad nõmme- ja palumetsad, mille alustaimestik on soontaimede liikidelt suhteliselt vaene. Samas aga esineb vallidevahelistes nõgudes allikaid, mille ümbruse ökosüsteemides eksisteerib väga liigirikas elustik. Ka nõmme- ja palumetsade sambla- ja samblikurinne on reeglina liigirikas. Need on valdkonnad, mis vajavad eriala spetsialistide poolt põhjalikumat uurimist.

Eestimaa Looduse Fondi inventuuri ja Keskkonnaregistri andmetel on Ruu maastikukaitsealal herilaseviu pesa ning kanakulli, merikotka ja kassikaku tegevusjälgi. Nimetamist väärivad II kategooria kaitstavatest liikidest põhja nahkhiir, suurkõrv, veelendlane, III kategooria liikidest aaskarukella kasvukoht. Maastikukaitsealale jäävad veel Jäätmaa rändrahnud – põhja- ja lõunakivi, NATURA elupaigad, nagu liigirikkad arurohumaad, põhjamaised lamminiidud, põhjamaised alvarid, nõmmlood, Ruu tammed ja hobukastan. Luitestikust seni tehtud põgusad uuringud ja keskkonnaekspertiisid näitavad kätte kohad, mis vajavad senisest hoopis tõhusamat käsitlemist.

Oluline on silmas pidada, et looduskaitse all olev Kaberla oja org on üks element suuremas kompleksis, mis saab olla tõhusalt kaitstud ja säilida vaid siis, kui kogu ümbritsev keskkond, sealhulgas Ruu luitestik ja selle naaberalad on kaitstud. See on sama, mis kehtib ka näiteks kaitsealuste taimeliikide kohta, mille säilimine on mõeldav vaid kogu kasvukoha säilitamise tingimisel. Ala hüdroloogiline ekspertiis on ilmekalt näidanud kavandatava kaevanduse negatiivset mõju lisaks Kaberla oja ka Rummu järvele ja seda ümbritsevale rabale ning selle kaudu ka Valkla oja veekeskkonnale. Seni on iseloomustamata ojade ökoloogiline seisundiklass füüsikalise-keemiliste üldtingimuste ning ökoloogiline seisundiklass fütobentose järgi. Samas on Kaberla oja kantud veekogumite nimekirja, kus tuleb vältida veekogu tõkestamist, vooluhulga reguleerimist ja voolurežiimi muutmist ning seoses lõheliste kudealaga kehtib vooluhulga reguleerimise ja režiimi muutmise keeld. Sellega seoses vajavad nii Kaberla kui Valkla oja täiendavat hüdroloogilist, hüdrokeemilist ning vee-elustiku alast teavet.

Kavandatav Jägala lubjakivikarjäär hävitaks jäädavalt enam kui kolmandiku Ruu luitestiku kõige vanemast, reljeefsemast ja väärtuslikumast osast, sest see jääks otseselt karjääri territooriumile. Sellele lisaks kavandatakse rikkuda veel suur osa luitestikust selle läbi, et kuhjata sinna karjääri alalt kooritud pinnas. Need on tegevused, mis otseselt hävitavad või rikuvad vaadeldavat maastikku. Peale selle on Harju lavamaa sarnaselt Pandivere kõrgustikuga, eriti loodude levikualal, väga kaitsetu reostuse suhtes. Kavandatava lubjakivikarjääri korral võib tekkida suur reostusohu põhjaveele, mis ilmselt avaldaks negatiivset mõju ka luidetevahelistes nõgudes põhjaveele ja sealsetele elupaikadele, suure tõenäosusega ka Kaberla oja vee kvaliteedile.

Veepinna alandamine karjääris põhjustab ümber karjääri pinnasevee veepinna depressioonilehtri moodustumise. Selle raadius suureneks vastava ala ekspertide hinnangul karjääri viimasteks tööaastateks 1500 meetrini. Kuna karbonaatsete kivimite filtratsiooni omadused on väga heterogeensed, võib depressiooni levik karjäärist erinevates suundades olla veelgi suurem. See aga põhjustaks ümbruskonna elamute ja suvilate salvkaevudes veetaseme alanemise. Väga kahetsusväärne oleks, kui kaevandamise tõttu jääksid kuivaks ka luidete vahele jäävad märjad nõod. Turba mineraliseerumisel läheks kaotsi seal salvestunud teave soostumise protsessi alguse ja arengu kohta.

Ruu luitestik väärib igati kaitset ning vastab looduskaitseaduses §7 püstitatud kriteeriumitele, olles kõrge teadusliku ja esteetilise väärtusega maastik, mis kaevandamise korral satuks otsesesse

hävimisohtu. Sellele lisaks tuleb veel kord rõhutada, et Ruu luitestik on Eesti rohevõrgustiku üks tuumalasid ning selle taimekooslused kuuluvad Natura 2000 kasvukohatüüpidesse 2180 ja 2190 - metsastunud luited ja nende vahelised niisked nõod. Ruu luitestiku selline staatus on heas kooskõlas Harjumaa üldplaneeringuga ning ala vääriks riikliku kaitse alla võtmist.

Autori hinnangul tuleks lubjakivi kaevandamisest Ruu luitestiku alal ja selle vahetus naabruses kindlasti hoiduda.

1 <https://www.riigiteataja.ee/akt/4201/0201/6004/M-89%20lisa.pdf#>

2 <http://loodus.keskkonnainfo.ee>

3 <https://www.riigiteataja.ee/akt/401032017024>

4

<https://joelahtme.kovtp.ee/documents/381171/4197927/Kohaliku+t%C3%A4htsusega+Ruu+maastikukaits+eala.pdf/e46a1f4b-0676-41a7-9e4d-0969cc548609?version=1.0>

5

http://maja.joelahtme.ee/Yldplaneerin_alg_2012/2015.01.22_YP_ruumiline_analuus/2097_Maardlate_analyysi_kaart_20150121.pdf

6 Kaberla oja valgla veekeskonda mõjutavad survetegurid ning kaitsepiirangud. Pilootuuringul põhinev ekspertarvamus. TLÜ Ökoloogia Instituut, 2013

7 <http://natura.eelis.ee>

8 Eestimaa Looduse Fondi inventuur

9 Keskkonnaregister: Keskkonnaagentuur

25.06.2017

Are Kont

Tallinna Ülikooli

Ökoloogiakeskuse vanemteadur

Geograafiakandidaat